

FIL-PRIM'AWLA TAL-QORTI ĊIVILI

IMHALLEF

ONOR. GRAZIO MERCIECA LL.D.

ILLUM, 14 ta' Lulju 2022

Rikors Nru. 1169/2013 GM

Josephine Camilleri KI 495552M bhala kuratrici ta' ommha Antonia Camilleri u Mary Mifsud KI 681954M, Emanuel Camilleri 454959M, Victoria Saliba 618257M u Paul Camilleri 0020156M ghal kull interess li jista' jkollhom.

vs

Yvone Camilleri 739756M u zewgha Joseph Camilleri

Il-Qorti,

Rat ir-Rikors Ġuramentat li permezz tiegħu l-atturi wara li ppremettew illi :

1. Huma wlied l-interdetta Antonia Camilleri, u Josephine Camilleri hija di fatti l-persuna nominata mill-Qorti kompetenti sabiex taqdi l-funzjoni ta' kuratrici għall-finijiet u effetti kollha tal-liġi ta' ommha. Illi l-intimati jigu in

kwantu għal Joseph Camilleri hu r-rikorenti, mentri Yvone Camilleri tigi mart dan tal-aħħar;

2. L-imsemija Antonia Camilleri hiia mara anzjana li hija residenti f'dar tal-anzjani fil-Mosta u tbat ferm minn kundizzjonijiet mentali li jcajpru ferm u ferm il-volonta` tagħha kif ser jiġi ppruvat waqt is-smiġħ tal-kawża;

3. Ir-rikorrenti u l-intimati kellhom u għad għandhom diversi tilwimiet bejniethom u anke għandhom pendenti xi kawżi ta' ksur ta' boun ordni quddiem il-Qorti tal-Maġistrati [Malta]. Illi fil-kors ta' dan it-tilwim ir-rikorrenti saru jafu li l-intimati ossia martu, gieghlu lill-anzjana Antonia Camilleri sabiex tagħmel kuntratt ta' donazzjoni li permezz tiegħu l-anzjana llum interdotta trasferiet hax il-parti minn erbgħa u għoxrin [11/24] partiiiet indiviżi ta' garage numru 12 fi Triq Dun Karm Xerri Naxxar u dana bis-saħħa tal-kuntratt datat 19 ta' April 2011 fl-atti tan-Nutar Dr Marco Farrugia;

4. Ir-rikorrenti u senjatament Antonia Camilleri qatt ma' riedet tagħmel dan l-att ta' donazzjoni a skapitu ta' 'l ulied l-oħra tagħha li hija riedet li jkollhom il-gid tagħha diviż ugwalmart bejniethom;

5. Antonia Camilleri ffirmat il-kuntratt imsemmi tan-Nutar Marco Farrugia tad-19 ta' April 2011 kontra l-volonta` tagħha, bi żball, b'theddid u bi vjolenza u anke b'għemil doluż;

6. Għalhekk il-kunsens ta' Antonia Camilleri fil-kuntratt ta' donazzjoni msemmi gie meħud b'mod illeġitimu, b'theddid, bi vjolenza, bi frodi, kontra l-volonta` tagħha u bi żball sante li l-imsemija Antonia Camilleri kienet ta' volonta` tant debboli li kienet strument f'idejn l-intimati u giet abbużata minnhom bl-aktar mod infami u għalhekk dan il-kuntratt għandu jiġi annullat għax hija qatt ma' riedet titrasferixxi sehem mill-proprjeta` imsemmija lill-intimata Yvonne Camilleri;

7. L-intimati qed jiċhdu t-talba tar-rikorrenti u għalhekk kellha ssir dina l-kawża;

Talbu lil din il-Qorti sabiex:

1 Tiddikjara u tiddeċiedi li meta ffirmat il-kuntratt ta' donazzjoni datat 19 ta' April 2011, in atti Nutar Marco Farrugia, Antonia Camilleri, kellha l-kunsens tagħha karpit b'għemil doluż, bi vjolenza, theddid da parti tal-konvenuti u li l-kunsens tal-imsemmija anzjana fl-imsemmi kuntratt gie mogħti bi żball ta' fatt, kif ukoll li l-imsemmi kuntratt huwa simulat;

2 Tannulla, tirrixxindi u tħassar l-att ta' donazzjoni tad-19 ta' April 2011 fl-atti tan-Nutar Marco Farrugia li bih l-konvenuta Yvone Camilleri ppretendiet li akwistat mingħand Antonia Camilleri hax il parti minn erbgħa u għoxrin sehem indiviż [11/24] tal-garage numru 12 fi Triq Dun Karm Xeni Naxxar u dan kontra l-volonta` tagħha stante illi li Antonia Camilleri kienet ta' volonta` tant baxxa u debboli li kienet strument f'idejn l-konvenuti u giet abbużata minnhom b'mod infami u għalhekk il-kuntratt rigward il-proprjeta` imsemmija huwa null, invalidu u bla effett fil-ligi;

3 Tinnomina Nutar pubbliku sabiex jippublika l-att relattiv ta' rexisjoni tal-kuntratt in kwistjoni u biex jagħmel dak kollu neċessarju skont il-ligi biex

l-imsemmi att ta' rexissjoni rigwardanti l-propjreta` hawn fuq imsemmija jìgu registrati fir-Registru Pubbliku u fir-Registru tal-Artijiet skont il-Liġi;

4 Tinnomina kuraturi għall-eventwali kontumacċja u tiffissa jum, hin u lok għal publikazzjoni tal-imsemmi kuntratt ta' rexissjoni.

Rat ir-Risposta Ġuramentata tal-konvenuti li permezz tagħha eċċepew illi :

1. Id-domandi attriċi huma infondati fil-fatt u fid-dritt u għandhom jìgu miċhuda bl-ispejjeż kontra tagħhom billi l-kuntratt ta' donazzjoni li tiegħu qiegħda tintalab ir-rexxissjoni la kien vizzjat b'għemil doluż, la bi vjolenza, la b'theddid, la b'simulazzjoni u lanqas bi żball ta' fatt kif jìgi provat fid-dettall waqt it-trattazzjoni tal-kawża.

2. Għar-raġunijiet fuq premissi, din il-Qorti ma għandhiex tannulla, tirrexxindi u tħassar l-att ta' donazzjoni kif lanqas allura ma hemm il-ħtieġa li tinnomina Nutar Pubbliku sabiex jippubblika l-att tar-rexxissjoni, kif lanqas ma għandha tinnomina kuraturi għall-eventwali kontumacċja.

3. L-unika azzjoni infami li giet ipperpetrata hija dik ipperpetrata mill-atturi illi mhux biss infexxew, kif ilhom jinfexxu s-snin, f'kalunji kontra l-eċċipjenti iżda saħansitra żeffnu fin-nofs lin-Nutar Marco Farrugia u xlewħ illi f'konfossa mal-esponenti ġiegħel li persuna "ta' volonta' tant baxxa u debboli ssir strument f'idejn l-esponenti u minnhom abbużata" b'dan illi ma jistax ikun illi dan ma kienx a konoxxenza tan-Nutar illi b'kompliċita' mal-esponenti ppubblika kuntratt frawdolenti u infami; din l-infamia qiegħda tiġi wkoll bla ebda skruplu addebitata wkoll lill-konsulent psikjatra li kien ħareġ ċertifikat li Antonia Camilleri kienet kapaċi tagħmel dan il-kuntratt ta' donazzjoni li a bażi tiegħu wkoll in-Nutar, dejjem wara li ċċerżjoraha, serraħ rasu, li dak li xtaqet Antonia ġie riprodott fil-kuntratt ta' donazzjoni.

Rat l-atti tal-kawża.

Rat li fis-seduta tat-18 ta' Ġunju 2015 din il-Qorti ordnat is-soprassessjoni ta' din il-kawża pendenti l-eżitu ta' deċiżjoni fil-kawża fl-ismijiet Josephine Camilleri v Joseph Camilleri.¹ Din giet deċiża fil-Prim'Istanza fit-28 ta' Frar 2018 u giet ikkonfermata mill-Qorti tal-Appell fid-29 ta' Novembru 2019. Din il-kawża giet riappuntata iżda saret ukoll kawża ta' rittrattazzjoni, li giet deċiża fis-26 ta' Marzu 2021.

¹ Rik. Ġur. Nru. 658/14 MCH.

Rat li waqt l-udjenza tal-10 ta' Mejju 2021² fuq talba tal-atturi (bil-konvenut jirrimetti ruġu) il-Qorti ordnat li jiġu allegati l-proċessi tal-kawża Josephine Camilleri v Joseph Camilleri fuq imsemmija. Waqt l-udjenza tal-15 ta' Ġunju 2021 il-partijiet qablu li l-kawża li l-proċess tagħhom jinstab allegat jikkostitwixxi prova għall-fini ta' din il-kawża, salv id-dritt għall-kontro-eżami.³

Rat li Antonia Camilleri mietet fl-1 t'April 2014 u ċjoe' fil-mori ta' din il-kawża⁴ u minkejja li l-atturi ddikjaraw li kienu sejr in jistennew l-eżitu tal-proċeduri l-oħra, billi dawn kienu jeffettwaw il-legittimazzjoni attiva tagħhom, baqgħu m'għamlu xejn anke wara li dawn il-proċeduri ġew konkluzi.

Rat l-Artiklu 810B tal-Kap 12. li jiddisponi li meta fi żmien 6 xhur mill-mewt *pendente lite* ta' xi parti in kawża ma jkunx sar ebda rikors għal-legittimazzjoni tal-atti, il-kawża għandha tkompli f'isem il-mejjet. Huwa evidenti li f'dan il-każ il-perjodu ta' sitt xhur għadda.

Wara li l-atturi ressqu l-provi tagħhom, il-konvenut eċċepixxa ulterjorment li a tenur tal-Artiklu 1222 tal-Kodiċi Ċivili, normalment azzjoni għar-rexxissjoni minhabba (*inter alia*) vjolenza, żball, eġm il doluż, l-azzjoni taqa' eġhluq sentejn. Id-*dies a quo* iżda mhix mid-data tal-eġm il doluż jew vizzju tal-kunsens ieħor, iżda "minn dakinhar li jinkixef id-difett" (Art. 1123(1) tal-Kodiċi Ċivili). Billi l-eċċipjent isir attur fir-rigward tal-eċċezzjoni tiegħu, huwa l-konvenut li jrid jipprova d-data tad-*die scientiae* u dan bi provi univoċi, konlussivi, kredibbli u

² Fol 100.

³ Fol 101.

⁴ Fol 25.

attendibbli.⁵ Hæga li l-konvenut naqas milli jagħmel. Barra minn hekk, l-eċċezzjoni tal-preskrizzjoni hija waħda odjuża u għalhekk għandha tingħata interpretazzjoni restrittiva.⁶ Din l-eċċezzjoni ma jisthoqqilhiex li tirċievi favur.

Huwa opportun li qabel ma titratta l-mertu tal-każ il-Qorti telenka kronoloġikament l-fatti rilevanti sabiex wieħed ikun jista' jifhem aħjar iċ-ċirkostanzi tal-każ:

16.09.1975	John Camilleri, missier il-kontendenti, għamel testament¹ fl-atti tan-nutar Dr Tonio Spiteri, u innomina lis-sitt (6) uliedu (cioe` l-atturi u l- konvenut) bħala l-eredi universali tiegħu.
01.09.1989	Antonia Camilleri ddaħhlet go home.
13.11.2009	John u Antonia Camilleri, il-ġenituri tal- kontendenti, għamlu dikjarazzjoni fejn iddikjaraw li l-ġid tagħhom riduh: <i>“jinqasam ugwalment bejn s-sitt (6) aħwa mingħajr ebda preferenzi”</i> . Dan id-dokument ġie iffirmat mhux biss minnhom iżda wkoll mill-ħames (5) uliedhom l-atturi.
11.12.2009	Ċertifikat tal-psikjatra Dr George Debono fejn qal li Antonia Camilleri għandha <i>“contractual ability”</i> .

⁵ John Grech v Ivan Mifsud 26.02.2007 Prim'Awla.

⁶ Mariosa Bonavia v Brian Grima 29.11.2017 Prim'Awla u r-rassenja tal-ġurisprudenza ivi miġbura.

01.02.2010	<p>John u Antonia Camilleri, il-ġenituri tal-kontendenti, għamlu dikjarazzjoni fejn <i>inter alia</i> qalu li:</p> <p><i>“Aħna dejjem kellna u għad għandna fiduċja fl-operat tat-tifel tagħna Joseph Camilleri, bħala mandatarju tagħna u hija x-xewqa tagħna illi huwa jkompli b’dan l-istess inkarigu bħala l-uniku mandatarju tagħna.”</i></p> <p>Dan id-dokument ġie ffirmat mhux biss minnhom, 08.07.2010 iżda mis-sitt (6) uliedhom ukoll.</p>
08.07.2010	<p>John u Antonia Camilleri, il-ġenituri tal-kontendenti għamlu dikjarazzjoni fejn qalu li ma kellhomx fiduċja f’ Joseph Camilleri u li d-dikjarazzjoni preċedenti kienet saret b’rikatt. Huma <i>inter alia</i> iddikjaraw hekk:</p> <p><i>“...m’għandniex fiduċja fl-operat tal-prokuratur li għamilna xi żmien ilu, it-tifel tagħna Joseph Camilleri...irridu li uliedna Josephine Camilleri... u Emmanuel Camilleri...ikunu l-prokuraturi ġenerali tagħha ...Irridu li l-ġid kollu tagħna preżenti u futuri...jinqasmu ugwalment bejn is-sitt aħwa, mingħajr ebda preferenzi. Joseph Camilleri m’għandu dritt għal xejn iktar minn hutu għal doveri li jagħmel lejna għax hutu għamlu u għandhom jagħmlu doveri lejna mingħajr ebda hlas....id-dikjarazzjoni li aħna u s-sitt uliedna għamilna fl-01.02.2010 saret b’rikatt mit-tifel tagħna Joseph Camilleri u għalhekk hija nulla u bla effett.”</i></p> <p>Din id-dikjarazzjoni ġiet iffirmata mhux biss minnhom, iżda wkoll mill-ħames (5) uliedhom l-atturi odjerni u n-Nutar John Spiteri.</p>
08.07.2010	<p>Ċertifikat tat-tabib tal-familja Dr Christopher Deguara fejn iddikjara li John u Antonia Camilleri “<i>are both mentally</i></p>

	<i>lucid</i> ” u “ <i>fit to dispose of their belongings</i> ”.
22.07.2010	Prokura ta’ John Camilleri (missier il-kontendenti) favur il-konvenut.
07.09.2010	Ċertifikat tal-psikjatra Dr Anthony Dimech fejn wara li eżamina lil Antonia Camilleri irrakomanda li ssir interdetta. <i>“...suffers from cognitive impairment, cardiac problems, insulin-dependant diabetes and has a past history of stroke (CVA) and depression....her memory was severely impaired with problems with both registration and retrieval. Her concentration was also significantly impaired....nursing staff confirmed a chronic cognitive impairment....”</i>
19.10.2010	Rikors tal-atturi odjerni għall-interdizzjoni tal-ġenituri tagħhom John u Antonia Camilleri (residenti f’ dar tal-anzjani il-Mosta).
16.01.2011	Miet missier il-kontendenti, John Camilleri.
24.03.2011	Riferta negattiva tar-rikors għall-interdizzjoni fuq il-post tax-xogħol. Dikjarazzjoni li ma kienx xogħol (“off”).
24.03.2011	Prokura ta’ Antonia Camilleri (omm il-kontendenti) favur il-konvenut.

06.04.2011	Infetaħ it-testment tal-missier għand in-Nutar Spiteri. L-atturi nfurmaw lill-konvenut li kienu bdew proċeduri ta' interdizzjoni. Assistant tan-Nutar qalilhom li ma jistgħux jipproċedu bid-dikjarazzjoni causa mortis kemm-il darba jkun hemm proċedura tal-interdizzjoni.
15.04.2011	Ċertifikat tal-psikjatra Dr George Debono fejn qal li Antonia Camilleri għandha “ <i>contractual capacity</i> ”.
19.04.2011	Donazzjoni magħmula minn Antonia Camilleri fl-atti tan-Nutar Marco Farrugia lil Yvonne Camilleri (mart binha l-konvenut) ta' 11/24 partijiet indiviżi minn garage bin-numru 12, Triq Dun Karm Xerri, Naxxar (valur dikjarat: €16,000). Gie anness iċ-ċertifikat mediku tal-15.04.2011.
04.05.2011	L-avukat Ray Zammit bagħat ittra lill-konvenut javżah bil-proċeduri tal-interdizzjoni.
10.05.2011	Riferta negattiva tar-rikors għall-interdizzjoni għaliex “sick”.
12.05.2011	Riferta negattiva tar-rikors għall-interdizzjoni għaliex konvenut kien ħareg min-night shift.
26.05.2011	Talba biex issir notifika bl-affissjoni u l-pubblikazzjoni
14.06.2011	Qorti (Gurisdizzjoni Volontarja) laqgħet it-talba.
14.06.2011	Risposta tal-konvenut fejn qal li “ <i>riċentement</i> ” sar jaf bil-proċeduri biex ommu tiġi interdetta. Huwa sostna li mhux minnu li mhix fi stat li tieħu ħsieb ħwejjigħa u għalhekk insista li t-talba ta' ħutu (l-atturi odjerni) biex ommu tiġi interdetta tiġi miċhuda. Huwa għamel riferenza għaċ-ċertifikati tal-psikjatra Dr George Debono tal-11 ta'

	Diċembru 2009 u tal- 15 ta' April 2011.
22.06.2011	Antonia Camilleri ghamlet it-testment (sigriet) fejn innominat lill-konvenut bħala l-uniku eredi universali tagħha.
12.07.2011	<p>Antonia Camilleri ghamlet dikjarazzjoni (maħluf quddiem in-nutar Burlo) fejn qalet is-segwent:</p> <p><i>“- nhar is-17 ta’ Ġunju 2007 jien u r-raġel tiegħi John Camilleri għamilna skrittura (li għalina kienet torbot daqs li kieku għamilniha taħt għurament) li permezz tagħha għaddejna d-dritt ta’ kumpens li kellu jtina l-Gvern fuq art li ħadilna tal-Magħtab lit-tifel tagħna Joseph Camilleri;</i></p> <p><i>fil-fatt il-Gvern hallasna din is-somma u ahna għaddejniha lit-tifel tagħna Joseph bħala kumpens ta’ kemm dar bina u tas-servigi li rrendilna;</i></p> <p><i>- bħala kumpens ta’ kemm dar bina u tas-servigi li għamel magħna u li għandu jagħmel miegħi għaddejnili ukoll il-qbiela tar-raba kollha li kellna tal-Magħtab, ossia tal-Għallis u l-beni li kellna l-Magħtab ossia tal-Għallis.”</i></p>
09.11.2011	<p>Rapport tal-perit psikjatra Dr Joseph Vella Baldacchino, fejn wara li eżamina lil Antonia Camilleri irrakkomanda li tiġi interdetta.</p> <p><i>“...għandha menomazzjoni fil-kapaċita` konjittiva tagħha. Mill-eżami psikiku deher ċar illi l-memorja għal episodji riċenti hija mnaqqsa ħafna u aktar għandha memorja għal fatti remoti. Minkejja l-fatt illi ma jidhirx li tbat minn xi</i></p>

	<p><i>kundizzjoni psikjatrika akuta, stajt nikkonstata li l-funzjonament konjittiv tagħha huwa mnaqqas konsiderevolment. Dan jista' jkun minħabba l-fattur tal-eta` kif ukoll numru ta' kundizzjonijiet li jista' jwasslu għal nuqqas ta' ċirkolazzjoni fil-moħħ u tippreżenta kwadru kliniku ta' demenzja li tista' tkun tat-tip "multi-infarct". Fid-diskors tagħna kien hemm evidenza ta' disartria (titkellem b'isienha tqil) u f'xi żmien kienet anke tiegħu l-warfarina. Dan jista' jfisser li fil-passat seta' kellha xi stroke. Għaldaqstant is-sinjura Camilleri hija vulnerabbli u tista' tiġi esplotata minn terzi.</i></p> <p><i>Nirrakomanda illi tiġi interdettata u jinħatar kuratur biex jissalvagwardja l-interessi tagħha."</i></p>
09.11.2011	<p>Digriet tal-Qorti Ċivili (Sezzjoni Ġurisdizzjoni Volontarja) li permezz tiegħu giet interdettata Antonia Camilleri. Il-Qorti innominat lill-attriċi Josephine Camilleri bħala kuratrici tagħha.</p>
29.11.2011	<p>Rikors tal-konvenut fejn talab ir-revoka contrario imperio tad-digriet tal-interdizzjoni ta' Antonia Camilleri; u alternattivament li tiġi ordnata l-inabilitazzjoni, u li f'tali eventwalita` ikun hu li jiġi nominat kuratur tagħha.</p>
10.05.2012	<p>Nota tal-perit psikjatra Dr Joseph Vella Baldacchino fejn ikkonferma li Antonia Camilleri mhix mentalment kapaċi biex toqgħod f'kawża, biex tagħmel testment jew kuntratti li permezz tagħhom tittrasferixxi beni u/jew tidhol f'obbligi kuntrattwali.</p>

18.07.2012	Il-Qorti Ċivili (Sezzjoni Ġudisdizzjoni Volontarja) wara li qieset id-dikjarazzjoni kategorika li għamel il- perit psikjatra fin-nota tiegħu, ikkonkludiet li ma kienx il-każ li tħassar jew tvarja d-digriet tagħha tad-9 ta' Novembru 2011. Għalhekk çaħdet ir-rikors tal-konvenut.
06.12.2013	Infetħet din il-kawża.
01.04.2014	Mietet Antonia Camilleri.
25.07.2014	Infetħet kawża 658/14 biex timpunja t-testment sigriet ta' Antonia Camilleri.
28.02.2018	658/14 giet deċiża. Il-Prim'Awla ddeċidiet li Antonia Camilleri kienet giet imgiegħla mill-konvenut tagħmel it-testment sigriet.
25.02.2021	Qorti tal-Appell ikkonfermat is-sentenza tal-Prim'Awla.
26.03.2021	Qorti tal-Appell çaħdet talba għar-ritrattazzjoni u kkonfermat is-sentenza tagħha tat-25.02.2021.

Il-partijiet qablu li l-provi fil-kawża 658/14, li kienet dwar l-impunjazzjoni tat-testment sigriet, għandhom japplikaw għal din il-kawża, li hija dwar kuntratt ta' donazzjoni li sar xahrejn qabel it-testment sigriet, salv kontro-eżamijiet.

Sintendi l-prova f'kawża oħra, ukoll jekk bejn l-istess partijiet, u b'riferenza għall-istess ċirkostanzi jew ċirkostanzi simili, ma jistgħux jittiehdu bhala ppruvati fit-tieni kawża, imma jridu jiġu aċċettati mill-

Qorti, anke jekk ikun hemm qbil bejn il-partijiet⁷, u, anke jekk jigu aċċettati mill-Qorti, huma soġġetti għall-evaluwazzjoni hielsa mill-Qorti fit-tieni kawża – sakemm, iżda, x-xhieda ma tkunx ġiet inkorporata fl-ewwel sentenza bħala “*findings of fact*”, f’liema eventwalita` l-partijiet jkunu marbutin biha fit-tieni kawża. Għalhekk ma jibqax iktar każ ta’ importazzjoni ta’ xhieda minn proċess għall-ieħor, imma ta’ fatti ġudizzjarjament ikkonstatati.

“... hemm ukoll motiv ieħor li fuqu s-sustanza tal-kontenut tad-deposizzjoni in kwistjoni, jekk mhux id-deposizzjoni stess, setgħet tiġi użata qalb il-materjal probatorju ta’ din il-kawża. Dan huwa l-fatt li xi partijiet ta’ dik id-deposizzjoni ġew, bħala riżultat tagħha u tad-deliberazzjoni tal-Qorti, inkorporati fis-sentenza tal-kawża tal-iżgumbrament. L-Onorabbli Qorti tal-Appell fil-kawża *Xuereb utrinque* (Kollez. XXXVII.i.411) segwita minn din il-Qorti l-istess preseduta f’*Sciortino utrinque* (23 ta’ Ġunju, 1964), għallmet li l-ġudikati preċedenti u l-konstatazzjoni tal-fatti li jimplikaw fil-konfront tal-partijiet għandhom jigu meħuda bħala decisivi għax għall-partijiet jagħmlu stat definitiv (omissis). (I)l-meritu m’hemmx bżonn li jkun identiku, anzi rarament jista’ jkun hekk, cioè` biss fil-każijiet ta’ xi liberazzjoni *ab observantia* mħabba xi eċċezzjoni ritwali, għax inklele` ikun hemm l-ostakolu tar-*res judicata*. F’dan il-każ il-partijiet ta’ din il-kawża kienu wkoll partijiet fl-ewwel kawża u l-mertu huwa intimament konness. Għaldaqstant il-Qorti għandha l-fakolta` (omissis) li tiehu in kunsiderazzjoni dawk il-partijiet tas-sentenza tal-15 ta’ Ottubru 1959, li ma humiex sempliċi riepologu tal-versjonijiet konfliġġenti tax-xhieda imma jikkostitwixxu veri u proprji “**findings of facts**” u li minnhom jemmerġu, bħala fatti ġudizzjarjament ikkonstatati (u għalhekk mhux iżjed kwistjoni ta’ importazzjoni ta’ prova testimonjali minn proċess ċivili għall-ieħor)”⁸.

Il-Qorti tal-Appell fil-kawża 658/14 ibbażat is-sentenza tagħha fuq dawn il-kunsiderazzjonijiet li jinkorporaw fihom ċerti *findings of fact* li

⁷ *Anni Cuschieri v. Paolo Vella* 30.06.1963 Prim’Awla, Imh. M. Caruana Curran, XLIX.ii.1001 ara paġna 1011.

⁸ *Cuschieri v Vella* ġja` kkwotata, paġna 1064 u 1065.

japplikaw ukoll għal din il-kawża:

“8. Minn din it-“*timeline*” wieħed ma jistax ma josservax fl-ewwel lok il- kontradizzjonijiet fid-dikjarazzjonijiet u l-aġir tal-ġenituri tal-kontendenti, senjatament fejn:

“- iddikjaraw li għandhom fiduċja fil-konvenut, imbagħad iddikjaraw li m’għandhomx, imbagħad il-missier, u ftit wara l-omm, għamlu prokuri favur tal-konvenut; u

“- iddikjaraw li riedu li l-ġid kollu tagħhom jinqasam ugwalment bejn is-sitt aħwa u li l-konvenut ma haqqu xejn iktar minn uliedhom l-oħra għad-doveri li għamel fil-konfront tagħhom stante li l-oħrajn kollha jagħmlu doveri bla hłas, imbagħad l-omm iddikjarat li l-kumpens li kienu hađu minghand il-Gvern tal-art għaddewh lill-konvenut bħala serviġi ta’ kemm dar bihom. Barra minn hekk l-omm għamlet donazzjoni ta’ sehem indiviż minn garaxx lil mart il-konvenut u għamlet ukoll testment fejn halliet kollox lill-konvenut (ir-raġuni għaliex saret il-kawża odjerna).

“9. Minn dan kollu huwa evidenti li (kif osservat l-ewwel Qorti) kienet qed issir pressjoni indebita miż-żewġ naħat fuq il-ġenituri tagħhom. Jidher pero` li filwaqt li dak li xtaqu l-atturi kien li l-aħwa kollha jieħdu l-istess mill- ġid tal-ġenituri tagħhom; il-konvenut jidher li ippretenda iktar minn hekk. Ta’ sinifikanza partikolari huwa l-fatt li hekk kif il-konvenut sar jaf li kien hemm proċeduri għall-interdizzjoni ta’ ommhom, u ppreżenta r-risposta relattiva għar-rikors ta’ hutu, **proprju ġimgħa wara sar it-testment ta’ ommu, fejn adirittura hallietlu kollox!**

“10. Huwa minnu li l-azzjoni odjerna mhix ippennjata fuq l-inkapaċità` mentali tal-omm, u għalhekk din il-Qorti mhix ser tiffoka wisq fuq ir- riżultanzi tal-psikjatri/tobba fir-rigward. Madanakollu ma jistax jiġi kkontestat li fiż-żmien li sar it-testment, Antonia Camilleri kienet mara anzjana u vulnerabbli u allura ferm suxxettibbli għad-*dolo*. Ovvjament, il-fatt innifsu li kienet vulnerabbli ma jfissirx “awtomatikament” li t-testment għamlitu għaliex kienet imgeġhla, kif tajjeb jargumenta l-konvenut appellant. Izda l-kundizzjoni tagħha, flimkien mas-segwenti fatti, cioe`:

(i) l-fatt li t-testment sar ġimgħa wara li l-konvenut sar jaf bil-proċeduri tal-interdizzjoni;

(ii) iċ-ċirkostanzi tal-mod kif sar it-testment u x-xiehda xejn kredibbli tal-konvenut fir-rigward; u

(iii) id-dinamika familjari tal-konvenut u martu vis-à-vis Antonia Camilleri li toħroġ mid-DVD li pprezenta l-konvenut stess, jindikaw mhux bil-ftit l-intervent tiegħu. Dan kollu jimmilita konsiderevolment kontra l-allegazzjoni tal-konvenut li t-testment sar liberament minn ommu u li ma kinitx imgeġhla minnu biex tagħmlu u tiffavorixxi lilu.

“11. Veru li n-Nutar Marco Burlo xehed li Antonia Camilleri kienet waħedha miegħu u mas-segretarja tiegħu meta qaltu kif riedet tiddisponi minn ġidha, u veru wkoll li xehed li ma kien hemm xejn li seta’ wasslu biex jissuspetta li kienet qed tagħmel it-testment kontra r-rieda tagħha, madanakollu, dan ma jeskludix li hija kienet fil-fatt imgeġhla mill-konvenut biex tagħmel it-testment u tħallilu kollox. Ta’ rilevanza ukoll hu l-fatt li tqabbad nutar li mhux soltu jinqdew bih, bħal ma kien in-Nutar John Spiteri.

“12. Bint il-konvenut, Priscilla Agius xehdet li nannitha kienet qaltilha biex iġġibilha nutar u li hija kienet sabet lin-nutar Burlo fuq il-“*yellow pages*” u talbitu jmur fid-dar tal-anzjani “*biex jara x’għandha bżonn*”. Qalet li kienet iltaqgħet miegħu u mas-segretarja tiegħu barra d-dar tal-anzjani u spjegatilhom fejn kienet il-kamra ta’ nannitha.

“13. Il-konvenut da parti tiegħu xehed hekk: “*ma kelli x’naqsam assolutament xejn mat-testment li ommi għamlet man-Nutar Dr Marco Burlo fit-22 ta’ Ġunju 2011 u lanqas biss kelli idea illi dan it-testment kien qed isir. Jiena sirt naf illi ommi għamlet dan it-testment meta rajt il-kont tan-nutar. Ma niftakarx jekk kontx irċevejt il-kont id-dar jew kontx rajtu meta mort nara lil ommi ġewwa l-home. Li naf hu illi meta rajt il-kont u mort inżur lil ommi bħas-soltu ġewwa l-home ommi kienet qaltli li għamlitu u li gābitilha n-Nutar binti, Priscilla Agius.*

14. In-Nutar Dr Marco Burlo xehed li t-testment sar fid-dar tal-anzjani fejn kienet residenti Antonia Camilleri. Jirriżulta li n-Nutar fil-fatt mar darbtejn: l-ewwel darba meta sar it-testment (fit-22 ta’ Ġunju 2011), u t- tieni darba meta saret id-dikjarazzjoni Dok DB1 (fit-12 ta’ Lulju 2011), *vide supra*. (Jiġi enfasizzat li kemm it-testment, u kif ukoll id-dikjarazzjoni, jiffavorixxu lill-konvenut u huma ta’ vantaġġ għalih). In-Nutar xehed li ltaqa’ mal-konvenut barra r-residenza tal-anzjani, għalkemm mhux ċert jekk dan kienx l-

ewwel jew it-tieni darba li mar: “*Iltqajt mas-sinjur barra, ma nafx jekk biex jurini fejn, la naf l-ewwel darba jew it-tieni darba, ma nafx.*” Xehed ukoll li jekk jiftakar sew, il-konvenut kien mar għandu. Xehed ukoll illi l-flus tahomlu l-konvenut: “*Tani l-flus dak li imbagħad meta nfetaħ it-testment kien il-werriet, il-konvenut.*”

15. Kif osservat l-ewwel Qorti, il-konvenut mhux kredibbli meta jgħid li induna li ommu kienet għamlet testment meta sab il-kont tan-Nutar. Huwa verament absurd da parti tal-konvenut li jippretendi li din il-Qorti sejra temmen li “**kumbinazzjoni**” proprju l-istess żmien li sar jaf li ħutu fetħu proceduri biex ommhom tigi interdetta (għal liema interdizzjoni huwa oppona bil-qawwa kollha), ommu talbet nutar, u bintu ħaditulha, u li hu lanqas biss kellu idea li kien qed isir it-testment!

16. Finalment, b’riferenza għad-DVD fejn tidher qegħda titkellem Antonia Camilleri, apparti l-fatt li dakinhar (23.01.2013) kienet diġa` interdetta, kif osservat l-ewwel Qorti, jinstema’ diskors sugġestiv tal- konvenut u ta’ martu (fejn kienu qed isahħnuha kontra uliedha l-oħra) u għalhekk din il-Qorti ma jidhrilhiex li għandha tagħti piż id-diskors ta’ Antonia Camilleri. Jekk xejn dan id-DVD huwa evidenza ta’ kemm il- konvenut u martu ma kinux joqogħdu lura milli jxewxu u jimlew lil Antonia Camilleri kontra uliedha l-oħra, fatt li kompli jsahħaħ il-konklużjoni tal- ewwel Qorti (u ta’ din il-Qorti) li Antonia Camilleri kienet imġegħla mill-konvenut biex tagħmel it-testment in kwistjoni.

17. Din il-Qorti, fid-dawl tas-suespost, hija moralment konvinta li meta Antonia Camilleri għamlet it-testment tat-22 ta’ Ġunju 2011 kienet imġieghla sabiex tagħmlu mill-konvenut.

Jirrizulta għalhekk bħala *findings of fact* li jagħmlu stat ta’ fatt mhux iktar disputabbli bejn il-partijiet li:

- Antonia Camilleri kienet persuna vulnerabbli ħafna jekk mhux ukoll inkapaċi li tiddisponi minn hwejjigħa ċertament meta giet interdetta u bi probabilita` kbira qabel ukoll.
- Il-vulnerabilita` tagħha kemm mentali kif ukoll fiżika kienet waħda gravi tant li damet għal kwart ta’ seklu qabel mietet rikoverata

f'dar tal-anzjani.

- Kemm l-atturi kif ukoll il-konvenut kienu jimpikaw biex jinfluwenzaw lil ommhom tagħmel atti u dikjarazzjonijiet bil-miktub daqqa favur l-atturi u daqqa favur il-konvenut waħda twaqqa' lil ta' qabilha.
- Xahrejn wara l-kuntratt ta' donazzjoni mertu ta' din il-kawża, il-konvenut ġieghel lil ommu tagħmel testament sigriet li permezz tiegħu istitwietu uniku werriet universali u ma halliet xejn lil hutu.

Jirrizulta mill-provi akkwiziti li Antonia Camilleri kienet faċilment sugġetta għal pressjoni u abbuż minn terzi, kif iċċertifikat mill-psikjatra mqabbad mill-Qorti ta' Ġurisdizzjoni Volontarja. Tassew li dan iċċertifikat ġie rilaxxjat ftit xhur wara li sar il-kuntratt tad-donazzjoni, imma l-probabilita' kbira hi, tenut kont taċ-ċirkostanzi li jirrizultaw mill-atti, li hekk ukoll kien l-istat tagħha fiż-żmien tad-donazzjoni. Partikolarment, huwa ta' tħassib kif qabel il-kuntratt il-psikjatra mqabbad mill-atturi kien jiddikjara li Antonia Camilleri ma kinitx mentalment kapaċi u psikjatra mqabbad minn Joseph Camilleri jgħid bil-kontra. Kapaċi jew le, ċertament li kienet fi stat dgħajjed immens.

Tassew li, kif ukoll qalet l-Onorabbli Qorti tal-Appell fil-kawża 658/14, il-fatt li Antonia Camilleri kienet vulnerabbli ma jfissirx li b'daqshekk meta għamlet it-testment saret pressjoni indebita fuqha. Dan jgħodd ukoll għall-każ preżenti, ċjoe` l-okkażjoni meta saret id-donazzjoni. B'danakollu, bħall-każ tat-testment, hemm għadd ta' indizji, uħud komuni, oħrajn jixxiebħu li jippuntaw b'mod univoku għall-intromissjoni tal-konvenuti fuq ir-rieda ta' Antonia Camilleri li ssarraf f'vizzju tal-kunsens tagħha permezz tal-vjolenza u jew qerq. Il-kunsens

jitqies meħud bil-vjolenza meta din tkun tali li taħkem fuq persuna raġonevoli u ġġiegħlha tibza' li tkun f'periklu ta' ħsara kbira (Art. 978(1) Kodiċi Ċivili). F'dawn il-każijiet, għandhom jitqiesu l-eta`, is-sess, u l-kondizzjoni tal-persuna (Art. 978(2) ibid.). “Per ritenere viziato il consenso da violenza morale, occorre che si sia promosso cio` che assolutamente non si voleva, solo cedendo alle impressioni del grave male minacciato” u “il male minacciato deve essere notevole, cioe` tale da essere grave lesione dell'integrita` fisica o quella morale.”⁹ “La minaccia puo` anche essere indiretta, non esplicita, non specificamente determinata.”¹⁰ Jekk teżistix din il-vjolenza hija indaġini li hija mħollija interament fil-prudenza tal-ġudikant.¹¹ F'dan il-każ partikolari, m'hemmx dubbju li Antonia Camilleri kienet mhux biss avanzata fl-eta` imma wkoll magħtuba għall-aħħar, dipendenti fuq l-attenzjoni ta' wliedha, inkluż il-konvenut, u li kellha fakultajiet kognittivi u voluttivi ferm dgħajffa u għalhekk kienet faċilment impressjonabbli; u li l-konvenuti approfittaw ruħhom mill-qagħdha tagħha biex iġieghluha tagħti lill-konvenuta dak li ma riditx tassew tagħtiha.

Jirriżulta li l-kuntratt tad-donazzjoni sar madwar xahrejn qabel it-testment sigriet. Bħat-testment sigriet, ġie ppubblikat minn Nutar (Marco Farrugia) li ma kienx in-Nutar li tradizzjonalment dejjem inqdiet bih il-familja Camilleri. Sar fid-dar tal-konvenuti wara li l-atturi ħarġuha appostat mid-dar tal-anzjani fejn kienet residenti. In-Nutar ma ġiex infurmat li ġimġha qabel, waqt laqgħa mal-konvenut, l-aħwa l-oħrajn kienu stqarru li kienu bdew proċeduri ta' interdizzjoni. Lin-Nutar Mario

⁹ Fadda, Commentario, Art. 1112, para 30 u para 17; Kollez. XXIX.ii.749; XXXIII.ii.431; Joseph Camilleri v Albert Agius Ferrante 09.01.1968 ikkonfermata fl-appell fil-21.06.1968 iċċitata fl-Alfabett tal-Kodiċi Ċivili, Volum K, tal-Imħ. Emeritus Philip Sciberras, voce “Kunsens” paġna 583.

¹⁰ Trib. Roma 01.02.2013 ined. Irrappurtata fil-Commentario Breve al Codice Civile ta' G. Gian u A. Trabucchi (13-il edizz, 2018) paġna 1561.

¹¹ Kollez. XXIX.ii.749.

Farrugia ċempillu raġel. Sar 13-il jum wara li fis-6 t'April 2011 ħut il-konvenut infurmawh li kien fetħu proċedura ta' interdizzjoni; u wara li f'it jiem wara – fil-15 t'April 2011, il-konvenut kiseb ċertifikat ta' psikjatra. Ir-rikors għall-interdizzjoni kien sar fid-19 t'Ottubru 2010 – 6 xhur qabel – iżda minkejja diversi attentati, kemm fuq il-post tax-xogħol kif ukoll id-dar, l-atturi qatt ma rnexxielhom jinnotifikaw lill-konvenut. Tabilhaqq, il-konvenut huwa *an artful dodger* fejn jidhlu n-notifiki. Ma ċaħadx dak allegat minn waħda mill-atturi li għandu l-kameras mal-bieb tad-dar u għalhekk meta jmur uffiċjal tal-Qorti ma jiftaħlux.

Dawn kollha huma indizji li l-konvenut għamel attentat biex jaħtaf kemm jiflaħ qabel ma toħroġ l-interdizzjoni billi l-ewwel ġieghel lil ommu tagħmel id-donazzjoni imbagħad it-testment sigriet. Il-konvenut xehed li ma kienx jaf bil-proċedura tal-interdizzjoni; għaliex mingħalih li ħutu kienu irtirawha. Il-konvenut iżda għandu problema kbira ta' kredibilita`. La l-Qorti (diversament ippreseduta) u l-anqas l-Onorabbli Qorti tal-Appell m'emmuħ meta fil-kawża 658/14 qal li ma ndaħal xejn fit-testment t'ommu: *falsus in unus, falsus in omnibus*. Għandu storja ta' ndhil fuq dikjarazzjonijiet u atti li għamlet ommu kemm qabel il-kuntratt tad-donazzjoni kif ukoll wara – appuntu meta ġieghlha tagħmel it-testment. Id-donazzjoni favur martu mhix l-ewwel u lanqas l-aħħar darba li akkwista xi parti mill-patrimonju tal-ġenituri tiegħu b'detriment ta' ħutu, bħal meta żamm għalih innifsu l-kumpens ingenti ta' art li kienet ġiet esproprijata mill-podesta` tal-ġenituri, u meta ġieghel lil ommu tagħmel it-testment sigriet.

Għalhekk il-Qorti hija konvinta li kien jaf bil-proċedura tal-interdizzjoni qabel ma sar il-kuntratt tad-donazzjoni. Il-fatt li ommu għamlitu f'din iċ-

ċirkostanza hija indizju qawwi ieħor ta' mala fede tal-konvenut u tal-manipulazzjoni eżerċitata fuq ommu.

Decide:

Għal dawn il-motivi, l-Qorti:

(1) Tiċhad l-eċċezzjoni tal-preskrizzjoni.

(2) Tiċhad l-eċċezzjonijiet l-oħrajn tal-konvenuti.

(3) Tilqa' in parte l-ewwel talba billi tiddikjara li meta ffirmat il-kuntratt ta' donazzjoni datat 19 ta' April 2011, in atti Nutar Marco Farrugia, Antonia Camilleri, kellha l-kunsens tagħha karpit b'għemil bi vjolenza u qerq da parti tal-konvenuti, billi Antonia Camilleri kienet ta' volonta` tant baxxa u debboli li kienet strument f'idejn l-konvenuti u ġiet abbużata minnhom.

(4) Tilqa' t-tieni talba billi tannulla, tirrixxindi u tħassar l-att ta' donazzjoni tad-19 ta' April 2011 fl-atti tan-Nutar Marco Farrugia li bih il-konvenuta Yvone Camilleri ppretendiet li akkwistat mingħand Antonia Camilleri hđax-il parti minn erbgħa u għoxrin sehem indiviż [11/24] tal-garage numru 12 fi Triq Dun Karm Xerri, Naxxar.

(5) Tilqa' t-tielet talba billi tinnomina lin-Nutar Josef Masini Vento sabiex jippublika l-att relattiv ta' rexissjoni tal-kuntratt in kwistjoni u biex jagħmel dak kollu neċessarju skont il-liġi biex l-imsemi att ta' rexissjoni

rigwardanti l-proprjeta` hawn fuq imsemmija jigu registrati fir-Registru Pubbliku u fir-Registru tal-Artijiet skont il-Ligi.

(6) Tilqa' r-raba' talba billi tinnomina lill-Avukat Martha Mifsud għall-eventwali kontumaċja u tawtorizza lin-Nutar jiffissa jum, hin u lok għal publikazzjoni tal-imsemmi kuntratt ta' rexisjoni, mhux iktar tard minn sitt xhur mid-data ta' din is-sentenza.

Spejjeż a kariku tal-konvenuti, b'dan illi n-nutar u l-kuratrici jithallsu proviżorjament mill-attrici

Moqrija.

ONOR. IMHALLEF

GRAZIO MERCIECA